

Sygn. akt IV CSK 375/13

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 7 marca 2014 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Hubert Wrzeszcz (przewodniczący)

SSN Zbigniew Kwaśniewski

SSN Marta Romańska (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa A. P., T. P.,

C. B.-F., A. B.-F.

i Z.B.-F.

przeciwko Skarbowi Państwa - Ministrowi Gospodarki

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 7 marca 2014 r.,

skargi kasacyjnej strony pozwanej

od wyroku Sądu Apelacyjnego

z dnia 7 lutego 2013 r.

uchyla zaskarżony wyrok w części, w której Sąd Apelacyjny oddalił apelację pozwanego od wyroku Sądu Okręgowego w B. z dnia 27 lipca 2012 r., w zakresie rozstrzygnięcia o odsetkach ustawowych należnych powodom od zasądzonych kwot i w tym zakresie przekazuje sprawę Sądowi Apelacyjnemu do

ponownego rozpoznania, pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego.

UZASADNIENIE

Powodowie A. P., T. P., C. B.-F., Z. B.-F. i A. B.-F. wnieśli o zasądzenie od Skarbu Państwa - Ministra Gospodarki kwot po 521.806,50 zł z odsetkami ustawowymi od dnia wniesienia pozwu, tytułem odszkodowania za niezgodne z prawem przejęcie przez Skarb Państwa Fabryki Płyt Glazurowanych w B., należącej do poprzednika prawnego powodów A. Ł.

Pozwany Skarb Państwa - Minister Gospodarki wniósł o oddalenie powództwa.

Wyrokiem z 27 lipca 2012 r. Sąd Okręgowy w B. zasądził od pozwanego na rzecz A. P. i T. P. kwoty po 437.687,50 zł z odsetkami ustawowymi od 24 listopada 2010 r. a na rzecz C. B.-F., Z. B.-F. i A. B.-F. kwoty po 291.791,67 zł z odsetkami ustawowymi od 24 listopada 2010 r.; w pozostałym zakresie powództwo oddalił i orzekł o kosztach procesu.

Rozstrzygnięcie to zostało wydane po ustaleniu, że powodowie są następcami prawnymi zmarłego w 1947 r. A. Ł., który był właścicielem położonej w B. Fabryki Płyt Glazurowanych. Fabryka została przejęta pod przymusowy zarząd państwowy zarządzeniem Prezesa Centralnego Urzędu Drobnej Wytwórczości z 22 kwietnia 1951 r., wydanego na podstawie dekretu z 16 grudnia 1948 r. w przedmiocie przymusowego zarządu państwowego (Dz. Pr. Nr 21, poz. 67). Orzeczeniem przewodniczącego Komitetu Drobnej Wytwórczości z 31 grudnia 1963 r. stwierdzono przejęcie fabryki na własność państwa. Na skutek starań spadkobierców A. Ł. o zmianę tych decyzji, został im zwrócony grunt zabudowany domem i pomieszczeniami gospodarczymi.

Decyzją z 6 lipca 2009 r. Minister Gospodarki stwierdził, że decyzje z 22 kwietnia 1951 r. i z 31 grudnia 1963 r. zostały wydane z naruszeniem prawa w części dotyczącej przedsiębiorstwa zlokalizowanego na nieruchomości A. Ł., a to rozstrzygnięcie potwierdzało bezprawność przejęcia przedsiębiorstwa A. Ł. na własność Skarbu Państwa i otwierało jego spadkobiercom drogę do dochodzenia roszczeń odszkodowawczych zmierzających do naprawienia szkody wyrządzonej im przez wydanie decyzji z 1951 r. i z 1963 r. Jej wysokość została przez Sąd

Okręgowy oznaczona z uwzględnieniem stanu nieruchomości wchodzącej w skład przedsiębiorstwa A. Ł. z chwili jego przejęcia i cen z daty szacowania wysokości szkody. Danych na ten temat dostarczyły Sądowi dwie opinie biegłych, przy czym za rzetelną i wyczerpującą Sąd uznał opinię biegłego M. S. i zasądził na rzecz powodów kwoty odpowiadające wysokości ich udziałów w określonej przez tego biegłego wartości nieruchomości. O odsetkach od zasądzonych kwot Sąd orzekł na podstawie art. 481 k.c., od daty wniesienia pozwu, zgodnie z żądaniem powodów.

Wyrokiem z 7 lutego 2013 r. Sąd Apelacyjny oddalił apelację pozwanego od wyroku z 27 lipca 2012 r. i zasądził od niego na rzecz powoda A. P. kwotę 5.400 zł tytułem kosztów postępowania apelacyjnego.

Sąd Apelacyjny zaakceptował ustalenia faktyczne poczynione przez Sąd Okręgowy oraz ocenę prawną sprawy zaprezentowaną przez ten Sąd. Gdy chodzi datę, od której zostały na rzecz powodów zasądzone odsetki od zasądzonego odszkodowania, to Sąd Apelacyjny stwierdził, że jej określenie odpowiada kryteriom, do których odwołuje się art. 481 k.c. Zobowiązania z czynów niedozwolonych mają charakter bezterminowy, a dłużnik opóźnia się ze spełnieniem świadczenia wynikającego z tych zobowiązań po jego wezwaniu o zapłatę. Odsetki należą się zatem wierzycielowi od następnego dnia po dniu wyznaczonym dłużnikowi dla spełnienia świadczenia. Zasądzenie na rzecz wierzyciela odsetek od przyznanego odszkodowania od dnia, w którym zapadł wyrok w sprawie o zasądzenie odszkodowania jest zasadne tylko w tych wyjątkowych wypadkach, gdy wysokość odszkodowania została oznaczona według cen z tej właśnie daty. Obecnie funkcja odszkodowawcza odsetek przeważa nad ich funkcją waloryzacyjną, a to oznacza, że zasądzenie odsetek od daty wyrokowania stawiałoby dłużnika w uprzywilejowanej pozycji i skłaniało go do przewlekania procesu o odszkodowanie. Jeśli zatem po weryfikacji w procesie okaże się, że ustalona kwota odszkodowania nie przekracza wysokości kwoty żądanej od dłużnika już wcześniej, to nie ma przeszkód do zasądzenia odsetek od wcześniejszej daty niż data wyroku.

Pozwany zaskarżył wyrok Sądu Apelacyjnego z 7 lutego 2013 r. skargą kasacyjną w części co do oddalenia jego apelacji od rozstrzygnięcia o odsetkach od

kwot odszkodowania zasądzonych na rzecz powodów wyrokiem Sądu Okręgowego. Pozwany zarzucił, że orzeczenie w zaskarżonej części zostało wydane z naruszeniem art. 481 § 1 i 2 k.c. oraz art. 363 § 2 k.c. przez niewłaściwe zastosowanie i ustalenie odszkodowania należnego powodom według cen z daty orzekania, przy jednoczesnym zasądzeniu odsetek od wcześniejszej daty.

Pozwany wniósł o uchylenie wyroku Sądu Apelacyjnego w zaskarżonej części i jego zmianę przez orzeczenie, że powodom należą się odsetki od zasądzonych kwot od dnia wydania wyroku względnie o uchylenie wyroku Sądu Apelacyjnego w zaskarżonej części i przekazanie w tym zakresie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania.

Powód A. P. wniósł o oddalenie skargi kasacyjnej.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

1. Obowiązek naprawienia szkody przybiera postać obowiązku spełnienia na rzecz wierzyciela świadczenia pieniężnego jeśli poszkodowany zdecyduje o zażądaniu od dłużnika świadczenia w tej postaci (art. 363 § 1 zdanie pierwsze k.c.), bądź wtedy, gdy przywrócenie stanu poprzedniego nie jest możliwe albo pociągałoby dla zobowiązanego nadmierne koszty i trudności (art. 363 § 1 zdanie drugie k.c.).

Co do zasady, roszczenie odszkodowawcze, także to, które z woli wierzyciela lub na podstawie ustawy ma postać pieniężną, powinno być zaspokojone dobrowolnie. Wymagalność tego roszczenia należy oznaczyć zgodnie z art. 455 k.c. Wierzyciel może zatem zażądać od dłużnika odszkodowania i wyznaczyć mu termin, w którym świadczenie powinno być spełnione. Jeżeli wierzyciel żąda od dłużnika odszkodowania bez określenia terminu, w którym oczekuje zaspokojenia, to świadczenie odszkodowawcze powinno być przez dłużnika spełnione „niezwłocznie”. Naruszenie terminów spełnienia świadczenia pieniężnego, zarówno wyznaczonego przez wierzyciela, jak i ustalonego według cechy „niezwłoczności” od wezwania, usprawiedliwia zażądanie przez wierzyciela od dłużnika odsetek ustawowych za opóźnienie. Podstawą dla tego żądania jest art. 481 § 1 k.c. Odsetki należą się wierzycielowi za samo opóźnienie w spełnieniu świadczenia, choćby nie poniósł żadnej szkody i choćby opóźnienie było

następstwem okoliczności, za które dłużnik nie ponosi odpowiedzialności. Stanowią one zatem opartą na uproszczonych zasadach rekompensatę typowego uszczerbku majątkowego doznanego przez wierzyciela wskutek pozbawienia go możliwości czerpania korzyści z należnego mu świadczenia pieniężnego (por. wyrok Sądu Najwyższego z 10 lutego 2000 r., II CKN 725/98).

Do procesu o zasadność roszczenia odszkodowawczego dochodzi wtedy, gdy pozwany - dłużnik kwestionuje przesłanki decydujące o jego powstaniu lub wysokości. W takim przypadku powód - wierzyciel może żądać zasądzenia odszkodowania przez sąd wraz z ustawowymi odsetkami za opóźnienie.

W art. 363 § 2 k.c., korespondującym z art. 316 § 1 k.p.c., wyrażona została zasada, że rozmiar szkody poniesionej przez wierzyciela określa się według cen z daty ustalenia odszkodowania. Unormowanie to ma na celu zagwarantowanie wierzycielowi możliwie pełnej kompensaty szkody ze względu na jej dynamiczny charakter i zmienność w czasie (por. wyroki Sądu Najwyższego z 22 maja 1990 r., II CR 225/90, Lex nr 9030; z 10 lutego 2000 r., II CKN 725/98; z 16 kwietnia 2009 r., I CSK 524/08, OSNC-ZD 2009, nr D, poz. 106).

2. W orzecznictwie sądowym okresowo występowały rozbieżności stanowisk co do tego, od jakiego terminu należy naliczać odsetki za opóźnienie w zapłacie odszkodowania i zadośćuczynienia, mających kompensować szkodę i krzywdę wyrządzoną czynem niedozwolonym.

Niewątpliwie dominował pogląd, zgodnie z którym terminem, od którego należą się odsetki za opóźnienie w zapłacie odszkodowania, jest - w zależności od okoliczności sprawy - dzień poprzedzający wyrokowanie o odszkodowaniu lub dzień tego wyrokowania (np. uchwała Sądu Najwyższego z 31 stycznia 1994 r., III CZP 184/93, OSNC 1994, nr 7-8, poz. 155; wyroki Sądu Najwyższego z 8 grudnia 1997 r., I CKN 361/97, nieopubl.; z 9 stycznia 1998 r., III CKN 301/97, Lex nr 477596; z 20 marca 1998 r., II CKN 650/97, Lex nr 477665; z 4 września 1998 r., II CKN 875/97, Lex nr 477661; z 9 września 1999 r., II CKN 477/98, niepubl.; z 30 października 2003 r., IV CK 130/02, Lex nr 82273).

W niektórych orzeczeniach kwestia ta rozstrzygana była jednak odmiennie (zob. wyroki Sądu Najwyższego z 18 września 1970 r., II PR 257/70, OSNC 1971,

nr 6, poz. 103; z 12 lipca 2002 r., V CKN 1114/00, Lex nr 56056; z 18 lutego 2010 r., II CSK 434/09, Lex 602683). W wyroku z 22 lutego 2007 r., I CSK 433/06, Lex nr 602683, Sąd Najwyższy zwrócił uwagę, że odsetki za opóźnienie w okresie 1997 - 2004 r. pełniły jeszcze funkcję waloryzacyjną, co eksponowano w judykaturze (por. np. wyrok z 30 października 2003 r., IV CK 130/02, Lex nr 82273; wyrok z 18 kwietnia 2002 r., II CKN 606/00, nieopubl.; wyrok z 11 marca 2003 r., V CKN 1723/00, Lex nr 738134), a ten waloryzacyjny aspekt odsetek, prowadzący w rezultacie do powiększenia ogólnej kwoty świadczenia przyznanego poszkodowanemu, powinien być brany pod uwagę przy rozważaniu sposobu ich zasądzenia za opóźnienie w spełnieniu dochodzonego świadczenia i to także przy założeniu, że wyrok je zasądający ma charakter deklaratoryjny.

3. Wszystkie aktualne problemy dotyczące wykładni art. 481 § 1 k.c. w związku z określeniem daty, od której poszkodowanemu należą się odsetki od zasądzonych na jego rzecz świadczenia odszkodowawczego lub zadośćuczynienia, zostały szczegółowo objaśnione w uzasadnieniu wyroku Sądu Najwyższego z 18 lutego 2011 r., I CSK 243/10, Lex nr 848109.

W motywach tego wyroku Sąd Najwyższy wskazał, że jeżeli powód zażądał odsetek od kwoty dochodzonej tytułem odszkodowania od konkretnego dnia, poprzedzającego dzień wyrokowania, to odsetki te mogą być zasądzone zgodnie z żądaniem pozwu, o ile tylko w toku postępowania zostanie wykazane, że dochodzona kwota rzeczywiście się powodowi należała tytułem odszkodowania od wskazanego przez niego dnia. Jeżeli natomiast sąd ustali, że odszkodowanie w rozmiarze odpowiadającym kwocie dochodzonej przez powoda należy się dopiero od dnia wyrokowania, odsetki od zasądzonych w takim przypadku odszkodowania mogą się należeć dopiero od dnia wyrokowania.

Sytuacja może być też bardziej złożona. W szczególności, w dochodzonej przez powoda kwocie jej część może odpowiadać odszkodowaniu należnemu w terminie lub terminach poprzedzających dzień wyrokowania, a część - odszkodowaniu należnemu dopiero od dnia wyrokowania. W takim razie odsetki za opóźnienie w zapłacie co do jednej części należnego świadczenia powinny być zasądzone od terminu lub terminów poprzedzających dzień wyrokowania, a co do

innej części - od dnia wyrokowania (por. wyrok Sądu Najwyższego z 9 września 1999 r., II CKN 477/98).

Z powyższego wynika, że wymagalność roszczenia o odszkodowanie za szkodę wyrządzoną czynem niedozwolonym, a tym samym i początkowy termin naliczania odsetek za opóźnienie w jego zapłacie, może się różnie kształtować w zależności od okoliczności sprawy. Może nim być zarówno dzień poprzedzający wyrokowanie o zadośćuczynieniu, jak i dzień tego wyrokowania.

4. W niniejszej sprawie Sąd Okręgowy zasądził od pozwanego na rzecz powodów dochodzone przez nich kwoty odszkodowania z odsetkami ustawowymi od 24 października 2010 r., a w uzasadnieniu wskazał jedynie, że podstawą wydania tego rozstrzygnięcia był art. 481 k.c. oraz że odsetki zostały na rzecz powodów zasądzone „od daty wniesienia pozwu, zgodnie z żądaniem”. Sąd Apelacyjny zaakceptował to stanowisko, nieco szerzej je uzasadniając, ale także ten Sąd nie powiązał poglądów wyrażonych w zacytowanych orzeczeniach z okolicznościami faktycznymi niniejszej sprawy.

Z ustaleń faktycznych przyjętych za podstawę rozstrzygnięcia nie wynika bowiem, w jakiej dacie - w ocenie obu Sądów *meriti* - stało się wymagalne roszczenie powodów o zapłatę na ich rzecz konkretnych kwot odszkodowania, czy powodowie wezwali pozwanego do spełnienia na ich rzecz tego świadczenia w inny sposób niż przez doręczenie mu odpisu pozwu (co miało miejsce 25 lutego 2011 r., k. 231, i do rąk Prokuratury Generalnej Skarbu Państwa, nie zaś do rąk odpowiedzialnego za zaspokojenie roszczenia *statio fisci* Skarbu Państwa) oraz czy żądane tytułem odszkodowania kwoty odpowiadały wysokością kwocie zasądzonej na rzecz powodów w niniejszej sprawie, w warunkach, gdy ze sporządzonej na ich zlecenie i dołączonej do pozwu opinii wynika wyższa wysokość szkody niż ustalona w toku postępowania. Bez ustalenia okoliczności wskazanych wyżej nie można orzekać o odsetkach od zasądzonego odszkodowania w sposób, który by realizował dyspozycję art. 481 § 1 k.c.

Mając powyższe na uwadze, na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. oraz art. 108 § 2 k.p.c. w zw. z art. 398²¹ i art. 391 § 1 k.p.c., Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji.

